

Din istoria cărții vâlcene. Centrul de la Râmnic

*Dragoș-Ionuț Ecaterinescu**

* Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, România, e-mail: dragosecaterinescu@yahoo.ro.

Abstract: *From the History of Vâlcea Book. The Râmnic Center.* The books from Vâlcea, messenger of the noblest ideals, animated the generations of the XVIIth–XVIIIth centuries, through documentary facts and testimonies, managing to depict the troubled history of these places, to bring new arguments regarding the continuity of the Romanian people in these lands.

Keywords: The school from Râmnic, the printing, Dimitrie Râmnicăneanul the printer.

Cărțile vâlcene, mesager al celor mai nobile idealuri, au animat generațiile secolelor XVII – XVIII, prin intermediul faptelor și mărturiilor documentare, reușind să înfățișeze istoria zbuciumată a acestor locuri, să aducă noi argumente cu privire la continuitatea poporului român pe aceste meleaguri.

Alături de Școala Ardeleană, Școala de la Râmnic a adus o contribuție deosebită la susținerea acestor nobile idealuri folosind ca argument incontestabil cuvântul scris. Cărturarii râmniceni au înțeles că această măreață luptă se poate câștiga numai prin muncă și trudă neobosită, reușind să editeze numeroase cărți în limba română. Râmnicul și cu centrele din apropiere – Cozia, Bistrița, Hurez, Govora – au constituit „focare” în care s-au născut numeroase valori culturale.

Continuitatea poporului, unitatea națională au devenit idei valoroase ale cărturarilor acelor vremuri. Cartea râmnicănească va fi editată pentru întreaga „seminție” românească.

Numărul mare de tipărituri, diversitatea lor – cărți de cult și didactice, istorii, gramatici, dicționare, numeroase cărți populare – fac din centrul de la Râmnic o puternică mișcare culturală. La toate acestea trebuie să amintim și numărul mare al celor care au scos la lumină cărți valoroase: Filotei, Mardarie Cozianul, Ioachim Bărbătescu, Mihail Moxa, Rafail, Meletie Macedoneanul, arhimandritul Ioan, Antim Ivireanul, Damaschin, Climent, Chesarie,

Filaret, Naum Rîmniceanu, Grigore Rîmniceanu, Dionisie Ecclesiarhul, Lavrentie, Ienăchiță Văcărescu și mulți alții¹.

Timp de două secole această activitate culturală a dominat întreaga țară, motiv pentru care în paginile următoare vom face o mică incursiune în istoria cărții râmnicene. Se cuvine ca viitoarele cercetări să reconsidere, pe baza documentelor, rolul Școlii râmnicene, acordându-i-se locul ce îl merită în literatura și cultura română.

Pentru istoria cărții vâlcene nu aveam prea multe date. Este cert că ea apare odată cu numirea lui Antim Ivireanul ca episcop al eparhiei Râmnicului, deoarece își începe activitatea în chiar primul lui an de păstorire. Această grabă a putut duce la concluzia că Antim și-a mutat aici tipografia de la Snagov². Fără îndoială că acest lucru a fost posibil dar, mai înainte de a ajunge la Râmnic, tipografia de la Snagov trecuse din nou pe la București.

Se poate pune întrebarea, ce anume a determinat această orientare spre Râmnic? Cu siguranță, *așezarea geografică* a jucat un rol crucial. Situat la gura defileului, prin care Oltul înlesnea comunicațiile³, era în nemijlocită apropiere de Sibiu, unde urma să se așeze arhipăstoria ortodoximii din Transilvania și Banat și nici prea îndepărtat de Alba-Iulia, fosta reședință de înalt ierarh ortodox.

Un alt motiv ar putea fi că, în scurt timp, la Râmnic se găseau toate obișnuitele cărți de cult căutate în Ardeal și, ceea ce este mai important, *toate în limba română*. Centrul de la Râmnic, sesizând preferința acestor versiuni, tipărește pe cele uzuale, dar datorită stăruinței emeriților ierarhi pentru introducerea limbii române în serviciul bisericesc, se trece la traducerea și așezarea în tipare românești a unor cărți cunoscute numai în versiunea slavonă. În această privință este plină de înțeles predoslovla episcopului Inochentie, la întâiul Triod românesc (*Râmnic*, 1731), care spune: „*iar această carte până acum mai înainte din tipografie nu s-a dat în lumina limbii noastre celei românești (ca) să fie tipărit, precum nici într-alte părți unde se află patria românească nu s-au mai tipărit...*”⁴.

¹ Marinoiu 1981, p. 66-67.

² Moiescu et alii 1957, p. 164.

³ În secolul al VIII-lea, Valea Oltului a reprezentat o importantă cale de comunicație, astfel că pe timpul administrației austriece (1718-1739) s-au făcut eforturi considerabile pentru a transforma această zonă într-o legătură comercială între Sibiu și gurile Dunării.

⁴ Molin 1960, p. 133.

Și în al treilea rând, cartea de la Râmnic avea haină grafică aleasă și era ilustrată frumos. Meșterii gravori în blocuri de lemn au dus faima produselor râmnicene, reușind să scoată cartea din forma de prezentare stereotipă, cu ilustrație limitativă, introducând pe lângă chipurile sfinților și *scene religioase*, cum se găsesc, de exemplu în *Molitfelnicul* de la 1730⁵.

Dacă cercetăm șirul tipăriturilor din Țara Românească din această vreme putem constata următoarea cronologie:

În 1678 își începe activitatea în București tipografia mitropoliei și continuă până în 1691. Acum își începe activitatea tipografia de la episcopia Buzăului (1691 – 1704). După o întrerupere a tiparului la București, timp de cinci ani, continuă la Snagov pentru alți cinci ani (1696 – 1701). Revine la București, iar, pentru cinci ani (1701 – 1705). Deci între 1696 – 1704 se poate spune că lucrează în paralel la două tipografii. Urmează strămutarea la Râmnic, numai pentru trei ani (1705 – 1707).

Precizarea cronologiei tipografiilor ne va ajuta să determinăm și locul tipăririi unor cărți care sunt lipsite de această indicație. Îndată ce încetează tiparul la Râmnic apare tipografia de la Târgoviște (1708 – 1715), ca să revină iarăși la București în 1715 pentru o continuă și îndelungată activitate. Meșterul tipograf purta cu sine tipografia însăși⁶. Poate slovele cu care a lucrat Antim⁷ să fi ajuns în cele din urmă la ctitoria lui „Toți Sfinții” din București, unde se tipăresc câteva cărți (1716 – 1720).

Este posibil ca venirea lui Damaschin Dascălul, ca urmaș în scaunul episcopal al lui Antim, să fi fost un punct de reper pentru continuarea tiparului, cunoscută fiind activitatea cărturărească a acestuia. Chiar în prima sa carte tipărită (*Ceaslov*, 1724) amintește de cheltuiala „la facerea tipografiei de nou”⁸. Și el și urmașii săi imediați în scaunul episcopal, din acest motiv, vor avea mai multe greutăți din cauza ocupației austriece.

Tipăriturile au continuat destul de activ încât litera a trebuit să fie reînnoită. În *Acatistul* databil 1746, se spune că s-a făcut „această

⁵ Molitfelnicul de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a introdus scene religioase, ca de exemplu scena botezului (p. 32), a cununiei (p. 59), a ungerii cu mir de la Sf. Maslu cât și gravura Sf. Nicolae, care apare și în Liturghierul de la 1733.

⁶ Există incertitudini cu privire la tipărirea Catavasierului din 1715 și a Antologhionului din 1717 la tipografia din Râmnic.

⁷ Moiescu 1956, p. 511-514.

⁸ Regleanu 1941, p. 442-449.

slovă din nou și s-a tipărit” de Popa Mihai Atanasievici, ceea ce înseamnă că iscusitul tipograf era și turnător de litere.

În anul 1819 tipografia din Râmnic încetează de a mai fi proprietatea episcopiei. Aceasta rezultă clar din indicațiile date de cele două cărți apărute în acest an. Cea dintâi, *Acatistul*, se tipărește „în episcopia Râmnicului” în timp ce a doua, *Psaltirea*, nu mai are nici această indicație. Din notițele date în aceleași cărți se vede însă că tipografia trecuse între timp în proprietatea tipografilor săi. Astfel, în timp ce *Acatistul* s-a tipărit de Gheorghe al doilea vistier și la Nicolae tipograful Râmniceanul, corector fiind Dimitrie tipograf, *Psaltirea* s-a tipărit de Gheorghe Vlădescu fost al doilea vistier și de fratele său Nicolae, „întru a dumnealor tipografie din Râmnic”, acesta din urmă fiind și tipograful însuși: „s-au tipărit de Nicolae Dimitrie tipograf Râmniceanul”.

Cele din urmă publicații pe care le mai cunoaștem de la Râmnic (1820 și 1825) nu mai poartă indicația tipografiei. Este posibil ca să mai aflăm cărți, până acum necunoscute, după cum se poate ca unele din cele bănuite ca tipărite la Craiova să fie în realitate de aici. Ne putem gândi însă la o eventuală vânzare a ei, de îndată ce Gheorghe Vlădescu va fi constatat că tipografia nu este suficient de rentabilă. Ea nu va mai căpăta viață decât în timpul episcopului Calinic (1860 – 1866), care o reface în întregime, lăsând-o apoi primăriei orașului, la care se va irosi. Se va reface iarăși de episcopul Bartolomeu Stănescu (1920 – 1938) și va funcționa un an la mănăstirea Cozia, apoi se va reinstala la Râmnic, la episcopie, pentru ca în cele din urmă să fie mutată la Craiova (1927 – 1940)⁹. Dar această perioadă nu mai intră în linia preocupării noastre, mai ales că încep să apară și tipografiile laice, al căror istoric trebuie să completeze tabloul cultural al Râmnicului.

Primul element care apare pe foile de titlu este *oblăduitorul*, care presupune și sprijinirea tiparului respectiv. La Râmnic nu pare să fie în mod real niciodată, și de aceea de cele mai multe ori formula se reduce la cronologie: „în zilele prealuminatului și înălțatului domn” sau alte formule echivalente. În tipăriturile râmnicene apar astfel voievozii Constantin Brâncoveanu, Mihail Racoviță, Constantin Nicolae Mavrocordat, Grigore Ghica, Matei Grigore Ghica, Constantin Racoviță, Scarlat Grigore Ghica, Ștefan Mihail Racoviță, Alexandru Scarlat Ghica, Alexandru Ipsilanti, Alexandru Constantin

⁹ Pretorian 1941, p. 53-57.

Moruzi, Ioan Gheorghe Caragea și Alexandru Nicolae Suțul. Pe lângă aceștia mai apare odată Carol al VI-lea Împăratul, pe când Oltenia era sub austrieci și țarul Alexandru Pavlovici în 1811.

Aproape toate cărțile tipărite la Râmnic sunt cărți religioase, dominând cele de ritual. Pentru a se bucura de toată încrederea cititorului și pentru siguranța editorului că nu greșește, mai ales în ceea ce privește traducerea, era necesară *blagoslovenia* ierarhului Bisericii. Acesta, de obicei, este mitropolitul țării. În tipăriturile de la Râmnic el nu apare în mod consecvent și nu totdeauna „cu blagoslovenia”, ci sub formula „fiind mitropolit”¹⁰. În acest mod apar mitropoliții Teodosie, Neofit, Grigorie, Filaret, Dositei, Gavriil, Ignatie și Nectarie. Cele mai multe tipărituri nu au decât blagoslovenia episcopilor de Râmnic, care sunt și editori: Antim, Grigorie, Partenie, Chesarie, Filaret, Nectarie și Galaction. Dată fiind situația politică a Olteniei, apare și Moise Petrovici mitropolitul Belgradului (1726) și Pavel de Carloviț (1761).

Episcopii râmniceni pe care i-am amintit că dau blagoslovenia necesară sunt și finanțatori. Dar sunt și cazuri când ei suportă numai cheltuiala, ca de exemplu Damaschin, Inochentie, Climent, episcopi de Râmnic, Sinesie, episcop de Arad (1761), Iosif, episcop de Argeș (1811) și Constandie, episcop de Buzău (1817). Mitropoliți ai țării, susținători cu bani sunt: Grigorie și Filaret. La aceștia se mai adaugă însă Moise Petrovici de la Belgrad (1726), Vichentie Ioanovici (1734), Pavel Nenadovici (1755) și patriarhul de Ierusalim Dositei (1705). O astfel de sprijinire fac și călugării, ca Ioan arhimandritul mănăstirii Hurez (1706) și Rafail Ieromonahul (1816)¹¹.

Mirenii se alătură și ei acestei opere obștești. Primul este Mihail Cantacuzino Spătarul (1705 – 1706), apoi Dr. Darvari (1816), Gheorghe Vlădescu, al doilea vistier și Vasile Buga din București (1819).

O problemă deosebită pe care o ridică tiparul în limba română este aceea a traducerilor și a traducătorilor. Astfel, episcopul Inochentie spune că folosește tălmăcirile episcopului Damaschin (*Triod*, 1731). La fel va mărturisi și Climent (*Penticostar*, 1743, *Evangelie*, 1746 și *Molitfelnic*, 1747). Tot atunci apare și „cuviosul dascăl chir Leontie ieromonahul Tismenii”¹² care face o traducere în sfânta episcopie a Râmnicului (*Rugăciuni pentru dobitoacele bolnave*,

¹⁰ Sacerdoțeanu 1960, p. 291-293.

¹¹ Ionescu 1960, p. 458-459.

¹² Strempele 1959, p. 103.

1744). Episcopul Grigorie spune uneori că „s-au tălmăcit” cărțile ce tipărește, dar nu spune cine au fost tălmăcitorii. Este drept că odată notează și „tălmăcirea lui Lavrentie Ieromonahul Dimitrievici” (*Molitfelnic*, 1758), cunoscutul diortositor. Aceeași tăcere continuă și mai târziu. Este limpede însă că diortositorii sunt și traducători. Putem socoti, totuși, că în mare parte s-au folosit tălmăcirile episcopului Damaschin Dascăluș Voinescu.

Cu toate acestea, din lista tipăriturilor putem alcătui o serie de diortositori care fac cinste tiparului nostru vechi. Ea începe cu Mitrofan Gregoraș care s-a ocupat de „îngrijirea și îndreptarea” *Tomului Bucuriei* din 1705, în tipar greu grecesc. Lui îi va urma „nedestoinicul rugător de Dumnezeu Ștefan ieromonah egumenul mănăstirii Govora”, care a fost corector (*popravitel*) *Întîiei învățători pentru tineri* din 1726 în limba slavonă și apoi episcop o scurtă vreme (septembrie 1726 – 20 august 1727). Cățiva ani mai târziu apare și primul diortositor de limba română popa Ivan Făgărășanul (*Liturghii*, 1733).

De aici înainte, șirul diortositorilor se înmulțește. În fruntea lor stă „Lavrentie ieromonahul Dimitrievici”, după moda sârbească mai veche¹³. Cu multă modestie el se declară ucenic al episcopului Damaschin și cere iertare asemenea ca Mitrofan episcopul. „Nu doară cu vreo pricopseală de învățătură, – zice el – care nu o am, atingându-mă și eu de un deget din cele mici al picioarelor măritul episcop Damaschin am fost diortositoriu”¹⁴.

Tiparul râmnicean era bogat și un singur diortositor nu putea birui totul. De aceea mai găsim în același timp diortositori pe „Arsenie ieromonahul din Sfânta Mănăstire Cozia” (*Ceaslov*, 1745) și pe „Dimitrie tipograful Râmniceanul” (*Acatist*, 1747).

Urmează „mai micul între monahi”, ucenicul lui Lavrentie, „Rafail monahul de la Sfânta Mănăstire Hurezi”, care lucrează în 1763 – 1764, dar mai ales în 1779 – 1780, perioada grea a *Mineelor* inițiate de Chesarie episcopul. Alte documente au putut preciza despre el mai mult. În mirenii se numea Radu Copilul și a fost tuns monah în 1754¹⁵. „Copilul”, în limba de atunci însemna și „copil din flori”. Sfârșește prin a fi egumen la mănăstirea Hurezi. În acest timp mai apare în 1767 Grigore Ieromonah, diortositor a două cărți, și „Ioan monah de la sfânta episcopie a Râmnicului” (*Molitfelnic*, 1768). Mai

¹³ Popescu 1955, p. 312-315.

¹⁴ *Antologhion*, 1737, BRV II, 53, nr. 215.

¹⁵ Smântănescu 1958, p. 65-71.

târziu va fi diortositor „Anatolie ierodiacon din sfânta episcopie a Râmnicului”, în 1776 – 1777 și în colaborare cu Rafail Monahul, la Mineele din 1779 – 1780, la care va fi și „ostenitor la scris cu mâna, tocmitor și așezător slujbelor”.

Un rol mult mai important în istoria cărții vâlcene va avea însă Ierodiaconul Grigorie Rîmniceanul, diortositor în anii 1781 – 1793, al cărui nume se întâlnește în 19 cărți. Odată își zice „Singhel” (*Cazanii*, 1792), iar în 1793 este „iconomul Sfintei episcopii”. Truda lui nu a fost numai de diortositor, ci aceea de adevărat cărturar¹⁶.

Cu aceștia se rupe șirul marilor diortositori, ca și al tiparului de altfel, spre a reapărea mai târziu „Dimitrie Mihai Popovici tipograful Rîmniceanul” în dubla calitate de tipograf și diortositor (1814 – 1820) și Rafail Ieromonah protosinghel (Agapie Critreanul, 1820).

Cum era de așteptat, au fost mulți tipografi în centrul de la Râmnic. Fără îndoială că începutul l-a făcut episcopul Antim, el însuși tipograf iscusit. Dar în tipăriturile râmnicene numele lui nu apare cu acest atribut. De bună seamă, trebuie să-l subînțelegem și ca tipograf în „osteneala” ce spune că a depus la *Antologhionul* din 1705.

Primul tipograf pe care îl întâlnim, aici, în timpul episcopatului lui Antim este „Mihail Iștvanovici ipodiaconul tipograful”, care spune singur că este ucenicul lui Antim. El va tipări șase cărți în 1706 – 1707, după care va duce faima tiparului până în Gruzia. După aceea va apare Ilie Cernavodeanul sau Ilie de la Cernavodă, tipograf pentru trei cărți în 1724 – 1726, Ieremia Atanasievici, tot pentru trei cărți în 1730 – 1731, Vladul Gheorghevici cu *Liturghia* din 1733 și Dimitrie Pandovici cu *Antologhionul* din 1737 și *Ceaslovul* din 1745. Tot el a fost Dimitrie tipograful Rîmniceanu, care a tipărit și diortosit *Acatistul* din 1747.

În sfârșit, merită să amintim și tipografi *Chiriadromionului bulgăresc* din 1806: Teodor Stoianovici din Vidin, Dimitrie Niculaiuvici și Calciu Nicolae Popovici.

În afară de termenii de tehnică tipografică pe care i-am întâlnit până acum în tipăriturile râmnicene mai apare și acela de zețar: „s-au jățuit și s-au diortosit” de Mihail Dir Sibianul și Radul Rîmniceanul (*Pilde filozofești*, 1783) sau „Popa Dima Arnăuțanu ce au fost jățariu” (Agapie Critreanul, 1820). Mai apare și în limba bulgară *slovopolagatelă „culegător de slovă”* (*Chiriadromion*, 1806).

¹⁶ Alexandru 1957, p. 615-633.

Nu putem încheia seria celor care și-au adus contribuția la dezvoltarea cărții vâlcene și, implicit, a Centrului de la Râmnic, fără să mai adăugăm câteva nume. Astfel se spune odată „prin aducerea aminte a sfinții sale protosinghelului episcopiei Râmnicului chir Iosif, s-au tipărit întâi rumânește” (Atanasie cel Mare, *Sinopsis*, 1783), iar altă dată că, „prin osârdia smeritului ieromonah Dionosie Cozianul, eclesiarh sfintei mitropolii” se mai tipărește o carte (*Panihida*, 1809).

Acestora le mai alăturăm pe „purtătorii de grijă” ai tipografiei. De bună seamă că ei au existat întotdeauna, dar numai rareori apar nominal. Astfel, în perioada de vârf a tipografiei, „Ioachim Ieromonahul Sfintei Mitropolii” își pune numele pe 9 cărți tipărite în anii 1779 – 1784. În același timp, pe 3 cărți (1783 – 1784) apare și Gheorghe Nicolaevici. Ultimul pe care îl întâlnim este „chir Grigorie Ierodiacon, iconomul Sfintei episcopii” (*Molitfelnic*, 1793 și *Apostol*, 1794), a cărui activitate nu s-a rezumat niciodată numai la aceasta.

Lista aceasta este cea mai scurtă, deși practic ar trebui să fie permanentă și continuă. În fond, lipsește numai specificarea, căci fiecare dintre cei care lucrau în tipografie îndeplineau mai multe sarcini. Diviziunea muncii încă nu se impusese ca o necesitate, iar oamenii pregătiți erau prea puțini. Pregătirea nu era unilaterală, ceea ce atunci nici nu se putea concepe, așa încât fiecare putea răspunde aproape la toate sarcinile posibile, nu însă fără istovire și pagubă în ceea ce privește calitatea lucrului.

După cum se vede, tipăriturile râmnicene ne dau suficiente date care să servească la un istoric satisfăcător. De exemplu, în ceea ce privește data tipăririi, nu există o regulă în tipografia râmnică. Uneori apare anul erei noastre, alteori anul de la facerea lumii. Câteodată sunt ambele forme, fie alăturat, fie în locuri diferite.

Mâna iscusită a cărturarilor a făcut ca de sub teascurile tipografiilor râmnicene să iasă 137 de tipărituri în timp de 120 de ani. Ca titluri ele se reduc la 46, dintre care 19 tipărituri apărute în două sau mai multe ediții și 27 cele tipărite o singură dată.

Centrul de la Râmnic ne dovedește cu prisosință că măiestria meșteșugului tipografic a strălucit tot timpul, confirmându-ne încă o dată că poporul român a reușit să persiste tocmai datorită vitalității și talentului său¹⁷.

¹⁷ Marinoiu 1981, p. 114.

Microdicționar

Acatist – imnuri, rugăciuni de laude și preamărire aduse Mântuitorului, Maicii Domnului și altor sfinți, prin care se cere ocrotire și ajutor pentru cei ce se roagă (se cunosc în Moldova mai multe variante pentru cuvântul Acatist: *acatism*, *acafist*, *acatist*). Un Acatist dintre cele mai vechi și mai cunoscute este *Imnul Acatist al Maicii Domnului* sau al *Buneivestiri*, imitat în vremurile mai noi de o mulțime de variante cum sunt: *Paraclisele Maicii Domnului* și *Prohodul Maicii Domnului*, imitat după *Prohodul Mântuitorului*. Este compus din 24 de condace și icoase (condacele se termină cu „Aliluia”, icoasele cu „Bucură-te Mireasă, pururea Fecioară”), care preamăresc diferite episoade ale vieții Sfintei Fecioare, începând cu Bunavestire; condacul „Apărătoare Doamnă” se crede că a fost compus pentru preaslăvirea minunilor săvârșite de icoana Maicii Domnului (*Odighitria* – Călăuzitoarea, Apărătoarea) aflată în Biserica Vlaherne din Constantinopol, căreia i se atribuie salvarea minunată a cetății, de mai multe ori din mâna dușmanilor; icoana, numită și Vlahernitissa, era socotită ca una dintre cele mai vechi, ea fiind pictată de Sfântul Evanghelist Luca, pentru Sfânta Fecioară. Compunerea Acatistului Maicii Domnului aparține imnografului Roman Melodul (sec. VI), fiind însă atribuită și altora (lui Serghie al Constantinopolului) și unui diacon de la Sfânta Sofia, Grigorie din Pisidia).

Antologhion – culegere de texte și cântări alese care cuprinde rânduiala sărbătorilor și slujbele comune ale sfinților de peste an, ale profeților, apostolilor, martirilor, care se preamăresc împreună cu sfântul a cărui pomenire se serbează. De aceea se mai numește și *Prăznicar* sau *Minei izbrănit*, adică prescurtat. Rânduiala cântărilor pentru sărbătorile mari (ale Mântuitorului, ale Sf. Fecioare, ale Crucii și ale unor sfinți mari) este întreagă, ca și în *Mineiul cel mare*. *Antologhiul* s-a format ca o necesitate și este folosit când o biserică nu are *Mineiul cel mare* pentru fiecare lună și fiecare zi. *Antologhioane* sau *Florilegii* sunt numite și colecțiile (antologiile) de imnuri liturgice, tropare care-și au originea în primele secole creștine.

Bolniță – spital de mănăstire.

Ceaslov – este una dintre cărțile liturgice ale Bisericii Ortodoxe. Numele de *Ceaslov* sau *Orologhiu* (orar) vine de la precizarea timpului când se săvârșesc slujbele celor șapte Laude bisericești, care formează conținutul acestei cărți (*Vecernia* – slujba de seară,

Pavecernița –rugăciunea de după cină, *Polușnița* sau *Miezonoptica* – rugăciunea de la miezul nopții, *Utrenia* – slujba de dimineață).

Chiriadromion – un *Chiriadromion* apare în 1699, la Alba-Iulia, cuprinzând 81 de Cazanii (predici), la baza căruia stă volumul de predici intitulat „Cazania lui Varlaam”, tipărită la Iași (1643). *Chiriadromion* este titlul grecesc cu care a fost tipărită Cazania sau „Cartea de învățătură” a lui Varlaam la Alba Iulia; cu același titlu de *Chiriadromion* („Evanghelia învățătoare”) va apărea cazania și la București în: 1732, 1768, 1858, precum și în alte centre: Râmnic, 1748, Buzău, 1834, etc. „Cazanie” este titlul slavon al cărții lui Varlaam.

Diortosi, diortosire, diortositor – a îndrepta, a corecta; îndreptarea, corectarea cărților bisericești sau diortosirea lor (aducerea la zi din punct de vedere al vocabularului, al limbajului bisericesc); cel care diortosește, care corectează, reformulează.

Iconom – cel ce administrează averea unei mănăstiri (episcopi, contabilul), cel ce ține evidența veniturilor și cheltuielilor în administrația unei mănăstiri; este și un rang onorific ce se dă unor preoți care s-au distins printr-o activitate pastoral-culturală deosebită; distincția este reprezentată printr-un brâu roșu, pe care respectivul are dreptul să-l poarte.

Ierarh – nume general dat gradelor superioare în monahism, după treapta de arhimandrit: episcop, arhiepiscop, mitropolit, patriarh. În Biserica creștină sunt trei grade ierarhice, care se deosebesc după gradul slujirii începând de la diacon, preot și arhiepiscop. Aceste trei trepte formează ierarhia bisericească, despre care Sf. Dionise Aeropagitul spune că este o imitare a ierarhiei cerești; episcopul este comparat cu chipul lui Hristos, preoții reprezintă tronul serafimilor, iar diaconii reprezintă pe heruvimi.

Mirean – în raport cu Biserica sunt numiți *mireni* toți credincioșii care nu fac parte din cler (mirean sau laic), adică toți acei care nu sunt călugări sau preoți.

Molitfelnic – este cartea liturgică în care sunt cuprinse toate slujbele cerute de nevoile spirituale ale creștinului, de la naștere până la moarte, ca: slujbele Sfintelor Taine (Botezul, Ungerea cu Sf. Mir, Spovedania, Împărtășania, Sf. Maslu, Nunta și Preoția), slujbele ierurgiilor (sfeștania, înmormântarea, parastasele, sfințirea crucii ce se așează pe mormânt) precum și rugăciuni multiple, legate de tot felul de necesități sufletești cerute imperios de credincioși când se află în suferințe și boli, dezlegări de blesteme, de învrăjbiri, de păcate.

Penticostar – este cartea liturgică cu slujbele ce se săvârșesc în biserici în perioada dintre Paște și Rusalii (Cincizecime). Slujbele acestei perioade au un caracter optimist, sunt imnuri și cântări pline de bucuria Învierii; compunerea lor se atribuie sfinților melozi Iosif Studitul, Cozma de Maiuma și Ioan Damaschin (sec. XVIII-IX).

Pomelnic – listă de nume, pentru vii și pentru morți, care se dă preotului spre a fi pomenită la Sf. Liturghie. De la faptul că, în vechime, pomelnicele se scriau pe o tăbliță formată din două părți, care se pliau, aceste pomelnice se numeau și *diptice*. Deși se scriu azi pe foi de hârtie, pomelnicele respectă forma dipticelor deoarece se poate plia, având numele scrise pe două coloane: viii se scriu în stânga, iar morții, în dreapta. Șirul cu cei morți se însemnează și cu o cruce. Pomelnicele se dau spre a fi pentru pomenire la o liturghie sau pentru un termen mai lung (ex. în Posturile mari de peste an, se dau spre a fi pomenite tot postul, la fiecare liturghie; ele se dau și pentru tot anul și se numesc pomelnice anuale). În Biserica Ortodoxă, pomenirile se fac nominal și în auzul credincioșilor. La romano-catolici, această practică a fost înlăturată, pomenirea numelor fiind înlocuită cu câteva formule generale prin care preotul face aluzie la credincioșii ale căror nume se găsesc cuprinse în cartea sau caietul de pomelnice care se află pe Sf. Masă; pomenirea nominală în această confesiune nu mai există, iar credincioșii se mulțumesc să fie înscrși în aceste foi care se țin „pe masă” (altar), în timpul *Misei*. Practica pomenirilor, azi, în Biserica Ortodoxă este de două feluri: se face „în taină” și „în auz”. În taină se fac pomenirile la proskomidie și la rugăciunea de după Sfințirea Darurilor. „În auz” se fac pomenirile la liturghie, la ectenia morților de după citirea Sfintei Evanghelii, dar numai pentru ctitorii răposați și pomeniri generale (cler, oaste). Pentru ceilalți credincioși, pomenirile individuale „în auz” se fac numai la liturghiile specifice parastasului. Pomelnicele se mai citesc și la panihida, ce se săvârșește pentru jertfe; în unele biserici, serviciul acesta se face intercalat la Sfânta Liturghie, fie după apolisul liturghiei. Cel mai vechi pomelnic românesc este „Pomelnicul de la mănăstirea Bistrița”, început în 1407, cu numele Domnilor Moldovei și a Doamnelor lor, cu numele familiilor domnitoare înrudite, din Țara Românească, apoi al mitropoliților și al episcopilor țării.

Predoslovie – prefață, cuvânt înainte, introducere.

Psaltire – este una dintre cărțile Vechiului Testament care a constituit prima formă de cântare în cultul creștin. Cântarea psalmilor alterna cu lecturile biblice, fapt care explică și gruparea lor pe capitole

numite *catisme*. Psalmii se cântau mai mult la slujbele Vecerniei și Utreniei. Psaltirea cuprinde cele mai frumoase imne de slăvire a lui Dumnezeu, ceea ce explică și folosirea frecventă atât în cult, cât și ca lectură de pietate creștină. O dovadă o constituie și faptul că Psaltirea este una dintre cărțile de cult cu cea mai veche traducere cunoscută în limba română (manuscrisele cunoscute sub numele de: Psaltirea Șcheiană și Psaltirea Voronețiană, din sec. XVI) și printre primele tipărituri românești (Psaltirea lui Coresi, 1570). Psaltirea este una din cărțile biblice cel mai mult și de timpuriu tradusă în limba latină și încadrată în literaturile europene.

BIBLIOGRAFIE

Antologhion 1737 – Antologhion, în *Bibliografia Românească Veche* II, 53, nr. 215.

Alexandru 1957 – D. Alexandru, *O luminoasă figură de monarh cărturar: Grigorie Râmniceanu*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, IX (1957), p. 615-633.

Ionescu 1960 – G. Ionescu, *Tipografia episcopiei de la Râmnicu Vâlcea*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 7-8, 1960, p. 458-459.

Marinoiu 1981 – Costea Marinoiu, *Istoria cărții vâlcene – sec. XVII-XVIII*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981.

Molin 1960 – Virgil Molin, *Tiparnița de la Râmnic – mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania (1705 – 1800)*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 7-8, Craiova, 1960, p. 133.

Moisescu 1956 – Pr. Gh. I. Moisescu, *240 de ani de la moartea lui Antim Ivireanul*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, VIII (1956), p. 511-514.

Moisescu et alii 1957 – Pr. Gh. I. Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române. Manual pentru Institutele Teologice*, vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1957.

Popescu 1955 – Nicolae M. Popescu, *Lavrentie ieromonahul, diortositor oltean (1736-1759)*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, VII (1955), p. 312-315.

Pretorian 1941 – Ioan Pretorian, *Tipografia eparhială*, în rev. „Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropolia Olteniei”, nr. 5-6/1960, p. 291-349.

Regleanu 1941 – Emil Regleanu, *Contribuții la cunoașterea episcopului de Râmnic Damaschin*, Hrisovul I, 1941, p. 442-444.

Sacerdoțeanu 1960 – Aurelian Sacerdoțeanu, *Tipografia Episcopiei Râmnicului (1705 – 1825)*, în rev. Mitropolia Olteniei, nr. 5-6/1960, p. 291-296.

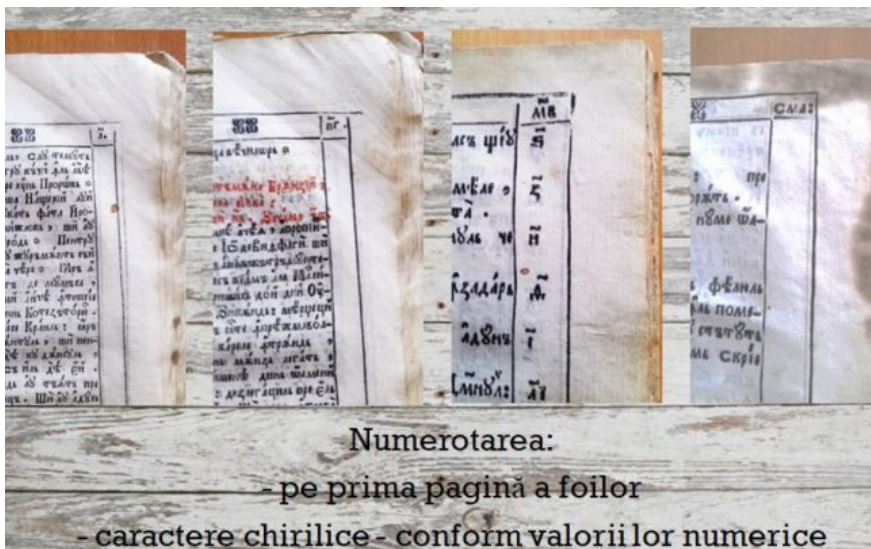
Smântânescu 1958 – Dan Smântânescu, *Rafail Monahul*, în rev. Mitropolia Olteniei, X, nr. 3/1958, p. 65-71.

Strempele 1959 – Gabriel Strempele, *Copiști de manuscrise românești*, vol. I, 1959.

1. Cărți vechi tipărite la Râmnicu Vâlcea, în limba română cu alfabetul chirilic

2. Caracteristici ale cărților vechi tipărite la Râmnic

3. Aspectul exterior al cărților vechi, după care se învâța limba română

